

CENTRUM FÖR
MÅNGVETENSKAPLIG FORSKNING OM

RELIGION & SAMHÄLLE

UPPSALA
UNIVERSITET

CRS RAPPORTER Nr. 2

Forskningscirkel i kyrkan
Undervisning och lärande bland barn och unga
i Uppsala stift

Katarina Westerlund (red)
Uppsala universitet 2024
ISBN 978-91-554-8914-4
Finansiärer: Uppsala stift, Svenska kyrkan

www.crs.uu.se

Innehåll

Förord: Forskningscirklar i Uppsala stift.....	5
Forskningscirkel om lärande och undervisning bland barn och unga i Uppsala stift	9
Forskningscirkel - metod och upplägg	10
Teoretiska perspektiv och utvecklingsprojekt	12
Referenser och förslag till vidare läsning.....	15
”När jag blundar ser jag mer” Om att upptäcka kyrkan med flera sinnen ..	18
Inledning	19
Forskningsanknytning.....	20
Projektet	21
Avslutande reflektion	25
Referenser	27
Bilaga: Kurragömma med kyrkråttor	28
Att tala är silver - att samtala är guld	35
Inledning	35
Aktuell forskning.....	36
Genomförande och didaktiska strategier	38
Resultat och diskussion	41
Referenser	43
Bilaga: Diskussionsfrågor	44
Livsfrågor, bibeln och förskolebarn.....	46
Inledning	47
Forskningsanknytning.....	47
Vad jag tog med mig i projektet	49
Upplägg och genomförande	50
Resultat.....	54
Referenser	55
Baka, smaka och upptäck Bibeln	56
Inledning	56
Forskningsinspiration.....	57
Om verksamheten	58
Genomförande	58

Resultat och diskussion	59
Referenser	60
Bilaga: Recept	61

Förord: Forskningscirklar i Uppsala stift

Biskop Karin Johannesson

Verksamheter inom Svenska kyrkan utvecklas ständigt. Pedagoger, diakoner, präster och musiker arbetar hela tiden med att utforma exempelvis barn- och ungdomsverksamhet, stöd till sörjande eller former för kristen fördjupning. Men hur kan man göra det i nära dialog med aktuell forskning och hur gör man för att realisera ett sådant arbete?

Under min tid som lärare och studierektor vid teologiska institutionen i Uppsala kom jag i kontakt med forskningscirklar som genomfördes

med religionslärare inom religionsdidaktik. Malin Löfstedt från teologiska institutionen inbjöds vid ett tillfälle 2019 till styrelsen för Stiftelsen Fjellstedtska skolan för att berätta om forskningscirkeln. Hon beskrev att utgångspunkten handlade om att forskare och yrkesverkamma, utifrån en pågående dialog, kunde lägga grunden för utveckling av den egna praktiken.

Jag presenterade idén för både prostmöte och stiftsledning om att genomföra liknande forskningscirkel inom vårt stift. Syftet skulle vara att stärka det pastoralteologiska arbetet, identifiera dilemman och utmaningar samt pröva olika metoder och strategier. Våren 2020 tog jag kontakt med prefekten Anders Sjöborg vid teologiska institutionen och fick positiv respons. Vi beslutade att inleda ett pilotprojekt och budgeterade medel för att kunna starta en forskningscirkel i samarbete med teologiska institutionen under 2021.

Ett intensivt arbete inleddes vid Uppsala stiftskansli för att förbereda samarbetet. Avtal skulle utvecklas eftersom forskningscirkeln handlade om ett projekt där tre parter var inblandade; Uppsala universitet, Uppsala stift och församlingar i stiftet. Vi behövde identifiera ämnesområdet för den första cirkeln, åldersgrupp som skulle uppmärksammas, samt välja målgrupp och yrkeskategorier som kunde komma ifråga för att ingå i projektet. Diskussioner fördes om deltagarna skulle komma från hela stiftet eller enbart från något kontrakt eller några församlingar för att stärka interaktionen. Betydelsefullt var även att någon från Uppsala stiftskansli deltog i projektet för att kunna dokumentera och följa projektet vid sidan om deltagare och forskningsledare som kompetenshöjande åtgärd för hela stiftsorganisationen.

Efter flera möten med teologiska institutionen kom vi överens om att syftet med forskningscirkeln skulle vara att stimulera till nya former för lärande och undervisning bland barn och unga inom grundskoleålder. Deltagarna skulle därför kunna använda cirkeln för utveckling och förändring av verksamheten i församlingarna. Genom forskningscirkel önskade vi få till stånd en arena för möte mellan yrkesverkamma från stiftets församlingar och forskare vid universitetet. På så sätt kunde praktik komma i dialog med aktuell teori, metod och forskning. Betydelsefullt skulle också vara att erfarenheterna och metoderna skulle kunna spridas till övriga församlingar i stiftet och Svenska kyrkan.

Uppsala stift åtog sig att rekrytera tio personer i församlingstjänst inom stiftet samt stå för deltagarnas kostnader gentemot teologiska institutionen för hela studieperioden. En person från stiftskansliet fick i uppgift att följa och dokumentera projektet och vara en kontakt gentemot stiftsorganisationen.

Deltagarna förväntades aktivt delta i gruppträffarna, som planerades till en gång i månaden under ett och ett halvt år. De skulle även genomföra litteraturstudier och datainsamling mellan träffarna samt bidra med egen tid. Vid slutet av cirkeln skulle lärdomarna redovisas både muntligt och skriftligt. För att kunna fullfölja forskningscirkeln angavs att deltagarna behövde ha en kandidatexamen, lärarexamen eller motsvarande utbildning.

Församlingarna fick, genom kyrkoherde eller arbetsledare, intyga att den person som antagits till forskarcirkeln fick rätt att delta i de gemensamma samlingarna och avsätta tid för självstudier i tjänsten, totalt cirka två dagar per månad under studieperioden. Deltagandet skulle betraktas som en del av den egna kompetensutvecklingen och bidra till förbättring av församlingarnas verksamhet för barn och unga.

På grund av Covid-19-pandemin var det svårt att planera när forskningscirkeln skulle kunna påbörjas. Under försommaren 2021 skickades emellertid information och anmälningssblanketter till stiftets församlingar för att kunna börja forskningscirkeln under hösten samma år. Information om cirkelns syfte, åtaganden och målgrupp var kortfattad, och både den presumtiva deltagaren och arbetsledaren fick underteckna ansökan. Tyvärr var framförhållningen alltför kort, informationen bristfällig och informationskanaler dåliga vilket medförde att få deltagare anmälde sitt intresse trots förlängd anmälningssperiod. Några presumtiva deltagare uttryckte brist på kunskap om vad en forskningscirkel innebär och termen "forskning" uppfattades som krävande, medan andra ansåg att den garanterade god kvalitet.

Efter samråd beslutades att på nytt inbjuda till en forskningscirkel med start hösten 2022. Bättre informationsmaterial färdigställdes, möjliga kandidater tillfrågades och bättre information till Uppsala stifts församlingar och anställda säkerställdes. När forskningscirkeln skulle

börja fanns tio deltagare i projektet. Av olika skäl kunde flera deltagare inte fullfölja forskningscirkeln under studieperioden. Slutligen var det fyra deltagare som fullföljde projektet.

Vid utvärderingen av den första forskningscirkeln uttryckte deltagarna stor tillfredsställelse över metoden forskningscirkel. Tidsramen på ett och ett halvt år visade sig vara mycket viktig, då det gav möjlighet till fördjupning, egna studier och tid för att låta projektet mogna. Reflektionen tillsammans med andra kompetenta deltagare och kursledare var värdefullt liksom att forskningscirkeln utmynnade i ett användbart resultat. Den akademiska strukturen gav stadga i studierna där handledarnas synpunkter blev betydelsefulla för att höja kvalitén.

Uppsala stift hoppas få fortsätta samarbetet med teologiska institutionen i Uppsala med nya forskningscirkel. Styrkan med detta koncept är att deltagare får möjligt att testa något nytt eller utveckla en metod med stöd av kollegor och handledare i en växelverkan mellan teori och praktik. Möjliga forskningscirkel i framtiden skulle tex kunna handla om konfirmationsundervisning, diakonalt arbete eller kör- eller kyrkomusikpedagogik.

Forskningscirkel om lärande och undervisning bland barn och unga i Uppsala stift

Katarina Westerlund

Hur doftar det i kyrkan? Kanske har du minnen av hur det luktar i en kyrka? Men hur skulle du beskriva doften? Gammalt, fuktig elvärme, ljus, damm.... Dofthen är också förknippad med kyrkorummets utseende och med olika handlingar, som att tända ljus, sjunga en psalm eller trängas med ytterkläder i bänkraderna.

I den första forskningscirkeln i samarbete mellan Uppsala stift och Teologiska institutionen har det kroppsliga och sinnligas betydelse för lärande fått stor betydelse. Det har handlat om deltagarnas praktiska kunskap och de olika praktiker de verkar inom. Initiativet till forskningscirkeln togs av Uppsala stift efter en modell för forskningscirkel

Teologiska institutionen tidigare genomfört i samverkan med ett antal gymnasieskolor i Uppsala kommun (Löfstedt, 2021).

Den här rapporten är ett resultat av detta samarbete mellan Svenska kyrkan och Uppsala universitet. Vi redogör här för metod, upplägg, teoretiska perspektiv och resultat från den första forskningscirkeln med temat *Lärande och undervisning – barn och unga*. Temat för forskningscirkeln är inspirerat av Svenska kyrkans satsning på lärande i kristen tro bland unga.

Forskningscirkel - metod och upplägg

Grundläggande i forskningscirkel är att praktiker möter akademisk kunskap med relevans för den egna verksamheten. Med stöd i sådan kunskap formulerar praktikern ett problem eller ett utvecklingsområde från den egna verksamheten. Forskningscirkelmetoden har sin bakgrund i folkbildning och folkrörelser. Den påminner till sin form om en studiecirkel och involverar deltagarna i både planering och genomförande. Det som skiljer en forskningscirkel från en studiecirkel är att kunskapsinnehållet bygger på aktuell forskning som har relevans för deltagarnas egen verksamhet och de utmaningar de möter där. Forskningscirkeln blir på så sätt både en metod och en mötesplats för att skapa kunskap och professionell utveckling och fungerar som redskap för förändring och utveckling av en specifik verksamhet (Bergman 2019).

Till forskningscirkeln kom ett antal engagerade anställda med olika profession men som alla hade ett pedagogiskt uppdrag från Uppsala stift med frågor och tankar om verksamheter de ville utveckla, förändra eller starta upp. I mötet med deras utmaningar sökte lärare vid Teologiska institutionen aktuell forskning som kunde belysa, förändra eller nyansera utmaningarna i verksamheterna. Inom ramen för forskningscirkeln gavs också undervisning av lärare vid Teologiska institutionen utifrån aktuell forskning som relaterade till deltagarnas pedagogiska utvecklingsprojekt. Genom att tillsammans läsa om bland annat religionspedagogik, levd religion, spiritualitet och livsfrågor fick vi tillfälle att diskutera ifall forskningsresultaten stämde överens med egna erfarenheter och tillsammans identifiera och tydliggöra utmaningar

ute i församlingarna. Forskningscirkeln erbjöd på detta sätt en metod och en plats för att utforska undervisning i kristen tro och konkreta församlingspraktiker.

För att komma igång med forskningscirkeln bjöd Uppsala stift och Teologiska institutionen tillsammans in till ett informationsmöte. Intresserade personer som arbetade med barn och unga i stiftet, och som hade minst en kandidatexamen, fick därefter ansöka om att vara med. Vid starten i augusti var det sju deltagare och utöver dessa ingick också stiftsadjunkten för konfirmandpedagogiskt utvecklingsarbete i Uppsala stift.

Forskningscirkeln löpte över tre terminer (2022–2023) och vi träffades på Teologiska institutionen. Hösten 2022 ägande vi främst åt att tydliggöra vilka utmaningar och verksamheter som deltagarna ville arbeta med. Det skedde löpande i dialog med aktuell forskning vid träffar en gång i månaden. Deltagarna läste och förberedde kortare texter med reflektion inför varje träff. Under den första terminen formulerade deltagarna successivt ett konkret så kallat utvecklingsprojekt som innebär att tydliggöra de utmaningar man vill arbeta med och klargöra hur man konkret vill utveckla verksamheten för att möta dem. Syften och frågeställningar, utvecklades vidare genom att tydliggöra kontextuella faktorer i församlingarna, forskningsanknytning och metoder för genomförande.

Under våren 2023 genomförde deltagarna sina utvecklingsprojekt, ofta tillsammans med andra medarbetare i församlingen. Det innebar att forskningscirkelns intention och nya pedagogiska idéer också delgavs fler än de som aktivt deltog i cirkeln. I något fall handlade det om att ytterligare en medarbetare arbetade med ett nytt upplägg. I andra fall hjälpte medarbetare till med praktiska moment, fungerade som observatörer eller genom att ta del av nya former för undervisning.

Den sista terminen, hösten 2023, ägandes åt att sammanfatta och utvärdera utvecklingsprojekten samt att tillsammans hitta sätt att sprida resultaten. Deltagarna presenterade då process och resultat, fick återkoppling samt arbetade med att skriva texter till rapporten. Lärare vid Teologiska institutionen bidrog löpande med stöd i reflektion och skrivande som ledde fram till denna rapport.

Teoretiska perspektiv och utvecklingsprojekt

Vid starten av forskningscirkeln läste vi biskopsbrevet om lärande och undervisning, *”Och lär dem” Ett biskopsbrev om lärande och undervisning*, i syfte att påbörja deltagarnas reflektioner kring frågorna (2021). Biskopsbrevet inleds med orden: *”Tro är i första hand en praktik, ett sätt att leva”*. En sådan förståelse av kristen praktik passar väl med sociokulturella- och praktikorienterade teorier om lärande, det vill säga teorier som poängterar att lärande sker i en konkret social miljö och sätter fokus på vad människor gör i den kontexten (Säljö 2015). Det blev här tydligt för deltagarna att de många gånger arbetade utifrån denna typ av teorier, men att de inte alltid hade satt ord på eller reflekterat över varför de gjorde på ett visst sätt. På detta sätt blev det tydligt att det fanns praktisk kunskap bland forskningscirkelns deltagare som kom att utgöra en viktig resurs i arbetet. Undervisningspraktiker behandlades också utifrån religionspedagogisk forskning, bland annat genom att ta del av och reflektera över vilka didaktiska strategier som kan vara användbara i olika typer av undervisningssituationer. En didaktisk strategi är ett sätt att hantera specifika undervisningsutmaning, som kan gälla ämnesinnehåll, metoder och förhållningsätt. Den kan alltså omfatta såväl förhållningsätt till ämnet som konkreta planeringar och metoder (Löfstedt, 2020). Att på detta sätt ta ett steg tillbaka och reflektera över den egna praktiken, vilka strategier man vanligen har och ifall det finns andra att pröva, var något som forskningscirkeln gav möjlighet till.

I arbete med ungdomar är forskning om olika mediers roll för ungas förståelse av religion viktig, liksom betydelsen av att starta undervisningen i deras egna livsvärldar och livsfrågor (Löfstedt 2011). Att unga får kunskap om religion i hemmet och i skolan förvånar kanske inte, men att olika typer av medier såsom film, TV och inte minst sociala medier är viktiga källor till ungdomars information och diskussion om religion idag är kanske inte lika uppmärksammat (Löfstedt & Sjöborg 2019). Ungar har därutöver ofta en relativt god förmåga att värdera och kritiskt diskutera material om religion i sociala medier (Wrannert 2021). Detta sätt att möta ungdomar fick betydelse för utvecklingsprojektet *Att tala är silver – men att samtala är guld* som utgår från ungas livstolkning och använder livsfrågepedagogik som didaktisk strategi.

Att låta undervisningen utgå från barns och ungas situation och frågor kan alltså underlätta lärande och bidra till ökad så kallad religionslitteracitet, dvs. förmåga att förstå sin plats i värden också utifrån religiösa traditioner. Betydelsen av religionslitteracitet (religious literacy) har bland annat lyfts fram av de amerikanska religionsvetarna Diane L. Moore och Stephen Prothero. Deras forskning ger förståelse för hur religioner är sammanflätade med historia, kultur och samhälle. När religion förstås som integrerad med identitet, erfarenhet och historia blir det tydligt att undervisning om kristen tro, riter eller texter behöver relateras till samtida förutsättningar och människors frågor för att vara relevant. (Moore, 2007; Prothero, 2008).

Flera av deltagarna i forskningscirkeln arbetade aktivt i utvecklingsprojekten med att skapa förutsättningar för ökad religionslitteracitet, genom att möjliggöra erfarenheter och personlig livtolkning utifrån kristen tro och praktik. Speciellt tydligt och viktigt blev det i projektet *"När jag blundar ser jag mer"*. Om att upptäcka kyrkan med flera sinnen. I projektet möter pedagogen förskolebarn i kyrkan vid ett enda tillfälle, och för att detta tillfälle ska bidra med så mycket lärande som möjligt samverkar hon med förskolan både innan och efter besöket. Forskningen visar tydligt på vikten av att utgå från deltagarnas erfarenheter för att öka lärandet, men också på att deras erfarenheter är en resurs i undervisning. Forskningscirkeln gav också möjlighet att uppleva detta genom att erfarna praktiker delade med sig till varandra av sina undervisningserfarenheter.

Ett annat teoretiskt perspektiv som fick betydelse var forskning om hur man kan förstå det praktiska religiösa livet genom det som kommit att kallas "levd religion". Religionssociologen Nancy Ammerman har på ett praktisknära sätt tydliggjort sju olika dimensioner av levd religion som kan vara en hjälp i utformningen av en verksamhet. Hon lyfter fram kroppsliga, materiella, känslomässiga, estetiska, moraliska, narrativa och andliga dimensioner av religion (Ammerman, 2021). Att synliggöra olika dimensioner av religion ger möjlighet att mer medvetet betona någon del, exempelvis kroppens betydelse genom handlingar och sinnesintryck på olika platser eller känslomässiga respons på musik, ord eller handlingar.

Levd religion kan också handla om att utveckla berättelsedimensionen och koppla bibelberättelser till känslor och livsfrågor. Här kan kända metoder, såsom IE-metoden - Identifikation skapar empati, från Abrahams barn användas för att hjälpa barnen att leva sig in i bibelberättelserna (Rosenblad 2013). Forskning och metoder för att arbeta med livsfrågor, känslor och etiska dilemman med riktigt små barn har också varit del av forskningscirkeln. Forskaren i pedagogik Anne Pihlgren har arbetat fram en metod där mindre barn får lära känna berättelser ordentligt genom dialogiskt berättande. Pedagoggen väljer och anpassar berättelsen till barnens situation, samt ställer löpande frågor till barnen (Pihlgren 2023). Här finns resurser för att arbeta med förskolebarn på sätt som fungerar i både kyrkliga samlingar och förskoleverksamheter. I ett av projekten, *Livsfrågor, bibeln och förskolebarn*, blev denna typ av berättande ett sätt att överbrygga den spänning som kan finnas mellan konfessionell och icke-konfessionell undervisning för barn. Genom att fokusera på det gemensamma, livsfrågor, kunde bibelberättelser användas på samma sätt för alla barn, för att därmed, "ge barn möjlighet att utveckla sin förmåga till empati och omtanke om andra genom att uppmuntra och stärka deras medkänsla och inlevelse i andra människors situation" (Läroplan för förskolan, Lpfö18). Livsfrågemetoden blev således ett sätt att överbrygga spänningen mellan konfessionell och icke-konfessionell undervisning.

Dimensioner av levd religion aktualiserar också i frågan om vilka praktiker och upplevelser som ska benämnas religiösa eller kristna. Forskning om Trosupplæringsreformen i den Norska kyrkan bidrog här med perspektiv på levd religion genom att fokusera på spiritualitet i trosupplæringen. Här kunde deltagarna bland annat ta avstamp i teologerna Tone Stangeland Kaufman och Kristin Graff-Kallevågs definition av spiritualitet som människors erfarenheter av relation till Gud, praktisering av religion och tolkning av verkligheten med resurser från kristen tradition (Stangeland Kaufman & Graff-Kallevåg, 2018).

Kroppsliga och sinnliga upplevelser och erfarenheter spelar alltså roll för hur vi lär oss och förstår kristen tro och liv, liksom det har i våra vardagsliv. Hur något känns, luktar, smakar och erfars spelar roll för hur olika människor förstår och engagerar sig i skilda livsområden. Ett av projekten *Baka, smaka och upptäck Bibeln* tog särskilt fast på det

genom att engagera unga i att baka med hjälp av ingredienser de fick leta upp i Bibeln.

Kunskap som "sitter i kroppen" blev generellt sett viktig för deltagarnas förståelse för unga människors förmåga att tolka sin vardagsverklighet och för att förstå den kristna traditionens betydelse. Biskopsbrevets ord om att tro i första hand är en praktik har med andra ord fått möta olika teoretiska perspektiv som har omsatts i konkreta utvecklingsprojekt. Samtidigt har förståelsen för hur kroppen bär på och skapar erfarenheter som blir till lärande som går utöver våra tankar fördjupats. Kanske kan ett sådant kroppsligt lärande framstå särskilt viktigt i relation till barn och unga, eftersom forskning visar att fortsatt lärande i kristen tro och praktik sker genom deltagande och genom att succesivt erövra förtrogenhet med nya aspekter av det kristna livet (Westerlund, 2021).

Avslutningsvis har det varit mycket givande och inspirerande att få leda och vara del av denna första forskningscirkel med deltagare från Svenska kyrkan. Aktuell forskning har fått möta verkliga utmaningar ute i församlingar och därmed kanske också kunnat göra skillnad. Men forskningen har också fått nya perspektiv och frågor att gå vidare med i större och mindre projekt. Att arbeta i forskningscirkel är ett fruktbart sätt att lära av varandra, både mellan kyrka och akademi, men också mellan deltagare. Detta sätt att arbeta vill jag gärna fortsätta med. Förhoppningsvis kan vi på detta sätt tillsammans göra våra olika verksamheter bättre, vilket i förlängningen kanske också kan göra samhället och världen lite bättre.

Referenser och förslag till vidare läsning

Ammerman, Nancy T. *Studying Lived Religion. Contexts and Practices*. New York University Press, 2021.

Enstedt, Daniel & Katarina Plank. *Levd religion. Det heliga i vardagen*. Lund: Nordic Academic Press, 2018.

Löfstedt, Malin (red.) *Religionsdidaktik: Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*, Lund: Studentlitteratur, 2011.

Löfstedt, Malin. "Konstruktiv religionskritik och religionsundervisning" i *Acta Didactica Norden*, Vol. 14, nr 4, 2020

Löfstedt, Malin (red). Religion & Livsfrågor. Tema: forskningscirkla och religionsdidaktik, Nr 2, 2021

<https://pedagog.uppsala.se/globalassets/pedagog-uppsala/dokument/reportage/forskningscirklar-rol-nr-2-21-5.pdf>

Löfstedt, Malin & Anders Sjöbrog. "Unga, religion och lärande" i *Unga och religion: Troende, ointresserade eller neutrala?* (red.) Maria Klingenberg, Mia Lövheim, Malmö: Gleerups Utbildning AB, 2019.

Löfstedt, Malin & Katarina Westerlund, "Turning to practice in academic theology and religious studies. Research cycles as example" i *Studia Theologica*, volume 75, 2021, Issue 1.

Moore, Diane. *Overcoming Religious Illiteracy. A Cultural Studies Approach to the Study of Religion in Secondary Education*. Palgrave MacMillan, 2007.

Pihlgren, Ann S. *Samtala om högläsning och berättande i förskolan: filosoferande samtal med förskolebarn*. Gothia Kompetens AB, 2023.

Prothero, Stephen. *Religious Literacy: What Every American Needs to Know--And Doesn't*. New York: Harper Collins Publisher, 2008.

Rosenblad, Fanny Dorothea. *Samma rötter. Abrahams barn i tre religioner*. Lärarhandledning. Sundbyberg: Fondi Förlag, 2013.

Graff-Kallevåg, & Tone Stangeland Kaufman, (red). *Byggeklöss-spiritualitet? En studie av spiritualitet i Den norske kirkes trosopplaering*. Oslo: IKU – Forlaget, 2018.

Skolverket. *Läroplan för förskolan, Lpfö18*, Stockholm, 2018.

Säljö, Roger. *Lärande - en introduktion till perspektiv och metaforer*. Lund: Gleerups, 2015.

Westerlund, Katarina. "And the Word was made flesh?" – Exploring young people's situated learning in leadership and spirituality in a secular context", *Journal of Youth and Theology*, 20 (2021), 159-181.

Wrammert, Anna. *Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: gymnasieungdomars tal om och erfarenheter av religion*. Diss. Uppsala: Uppsala universitet, 2021.

”När jag blundar ser jag mer” Om att upptäcka kyrkan med flera sinnen

Charlotta Ingerholt

Barnet som lade sig i kyrkbänken och blundade sa ”När jag blundar ser jag med öronen istället och då ser jag mer”. Att upptäcka ett kyrkorum med flera sinnen är spännande och underlättar för lärandet av kristen tro och levd religion. ”Levd” religion, att religionen är så mycket mer än text, tradition och en slags kognitiv tro. Den är också kroppslig och situerad, det vill säga att det händer något fysiskt på platsen där religionen utövas.

Inledning

Kunskap om kristen tro, tradition och praxis har under lång tid sjunkit i Sverige. En minskad kunskap om religiös identitet gör att förståelsen för vad religion betyder för individer och grupper blir bristfällig. Detta kunskapsstapp kan på sikt försvåra förståelsen för och reflektion kring religionens funktion och mening.

Med utgångspunkt från förskolans styrdokument, Uppsala pastorats församlingsinstruktion samt aktuell forskning kring religionslitteracitet har jag valt att genomföra projektet "Kurragömma med kyrkråttor – en dialogisk visning i syfte att upptäcka kyrkorummet". Syftet med projektet är att låta målgruppen (förskolans 5-åringar) upptäcka kyrkorummet genom att leta efter kyrkråttor som gömt sig vid utvalda artefakter; orgel, dopfont, altare, kyrkbänk samt ljusbärare.

Målet är att barnen – givet den begränsade tiden - ska öka sin religionslitteracitet, det vill säga, i detta fall, få en ökad kunskap och förståelse av vad ett kyrkorum är, hur människor utövar sin tro där, hur det kan kopplas ihop med vardagliga erfarenheter som barnen har, samt att barnen får möjlighet att sätta ord på tankar och upplevelser.

Vid relationsförändringen mellan svenska staten och Svenska kyrkan år 2000 fick kyrkan ett uppdrag som handlar om att bevara, utveckla och tillgängliggöra det kyrkliga kulturarvet. Detta kulturarv är såväl materiellt som immateriellt. Vårt kalenderår är påverkat av kyrkoåret när det kommer till högtider och traditioner, bibelreferenser används både i litteratur, musik och konst och vårt mångkulturella samhälle gör att vi ser nya religiösa uttryck som tidigare var mer ovanliga. Samtidigt finns undersökningar som vittnar om att barn i den svenska skolan som beskriver sig själva som religiösa inte känner igen sig när deras religion beskrivs i undervisningen. Det tycks som att religion och religiös praktik, trots att de är internt komplexa, ofta beskrivs som likformiga och enhetliga, "en muslim tror..." eller "kristna menar...".

Religioner och religiös praktik existerar alltid i en historisk kontext, påverkad av både kultur, politik och ekonomi. Detta betyder att religionen inte är statisk och isolerad från de värderingar ett visst samhälle

bär. Religion måste därmed förstås i ett kulturellt sammanhang och ett samhälles kultur kan inte separeras från religiös påverkan.

Att avkoda religion och religiösa uttryck är därför avgörande för att vårt demokratiska samhälle ska kunna möta de möjligheter och utmaningar vi står inför idag och i framtiden. Svenska kyrkan är bärare av landets största sammanhållande kulturarv. Enligt en rapport från riksantikvarieämbetet slås fast att:

Kulturarvsinstitutioner bidrar till att elever, oavsett bakgrund, upplever att de kan vara delaktiga i och göra anspråk på det kulturarv som har format Sverige. Det ger eleverna kunskap och upplevelser av det förflutna som gör dem bättre rustade att förstå sin samtid och forma sin framtid (Skolan och kulturarvet, 2020).

Forskningsanknytning

Att ha en religiös tolkningskompetens, det vill säga att ha kunskap om religion och förmåga att förstå vilken roll religion spelar för mänsklig erfarenhet är en nödvändighet för att kunna orientera sig i ett mångkulturellt samhälle och en global värld. Denna tolkningskompetens kan med ett engelskt uttryck benämnas som "religious literacy" och har kommit att bli alltmer aktuellt kopplat till religionsdidaktisk forskning. Översatt till svenska kan man prata om "religionslitteracitet" vilket enligt de amerikanska religionsvetarna Diane L. Moore och Stephen Prothero handlar om en förmåga att urskilja och reflektera brytpunkterna och påverkansprocesserna mellan det religiösa, sociala, kulturella och politiska uttrycket i ett samhälle. Den person som får en sådan kunskap kommer att ha bra förutsättningar för att urskilja religiösa dimensioner i exempelvis kultur och politik, analysera hur historia och nutid ur ett religiöst perspektiv hör ihop, samt hur det formar olika kontexter.

Enligt Moore är en kulturvetenskapligt inspirerad religionsundervisning något som bidrar till att barn och unga rustas i att bli demokratiska medborgare – vilket är det övergripande målet med de styrdokument (läroplan och kursplan) som reglerar undervisningen i svensk skola. Detta perspektiv på religionsundervisningen handlar om att

medvetandegöra hur religion kan samspela med och påverka sociala, politiska, historiska och kulturella kontexter. Ur detta hänseende blir det nödvändigt att ställa frågor om religionens roll vad gäller exempelvis ett samhälles resonemang om genus, etnicitet, klass, sexualitet och funktionsvariationer.

Att kunna och förstå religion innebär i förlängningen att man på ett bättre sätt kan bidra till ansvarsfull samhällsutveckling. Enligt Prothero är det viktigt att vara medveten om att religiös litteracitet inte är en statisk och fixerad kunskap utan snarare en färdighet som handlar om att kunna delta i ett dynamiskt och pågående samtal om religion, både i det privata och i det offentliga rummet. Ett samhälle som präglas av religionsillitteracitet är problematiskt då det enligt Prothero kommer att försvåra förmågan att på djupet förstå exempelvis krig och konflikter.

Moore pekar vidare på att förutsättningen för att barn och unga ska utveckla religionslitteracitet är att undervisningen utgår från deras egna erfarenheter samt att den genomförs med aktiva och dialogbaserade metoder. Det är viktigt att erfarenheterna betraktas som en resurs i undervisningen och att barn och ungas vilja att fördjupa sina kunskaper om religion bemöts på ett respektfullt sätt.

Moore menar att kunskap om religion till stor del är situerad, det vill säga att den är knuten till specifika sociala, historiska, kulturella sammanhang, såväl individuella som kollektiva. Kunskaper om en religions trossatser och dogmer kan till viss del läras ut genom läromaterial i ett klassrum eller på en förskola. Men för att förstå religionens funktion på ett djupare och mer komplext plan är det viktigt att också ge barn och unga en erfarenhet av de religiösa kultrummen och miljöerna där religionen levs, samt också ge möjlighet till ett personligt möte med företrädare för den religion man undervisar om.

Projektet

Projektet förhåller sig till två huvudsakliga styrdokument som ger riktning och ramvillkor till den verksamhet jag är del av och till den verksamhet förskolan kan delta i.

1. Enligt FIN (Uppsala pastorats församlingsinstruktion 2023–2026) är lärande och undervisning i kristen tro ett prioriterat område för pastoratets verksamhet och omfattar bland annat kyrkorummet och dess olika språk, samt ett liv med kristen tro som tolkningsram. I dokumentet anges att människor lär sig utifrån sina åldrar, behov och förutsättningar och att det är viktigt att deras erfarenheter får utrymme. Det är också angeläget att människor har tillgång till kyrkans materiella och immateriella kulturarv så att Svenska kyrkans grundläggande uppgift därigenom stärks.

2. Enligt Lpfö18 (Läroplan för förskolan) ska utbildningen ge barnen möjlighet att utveckla sin förmåga till empati och omtanke om andra genom att uppmuntra och stärka deras medkänsla och inlevelse i andra människors situation. Utbildningen ska också präglas av öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnads sätt. Den ska dessutom ge barnen möjlighet att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor. I förskolans uppdrag ingår att överföra och utveckla ett kulturarv, dvs värden, traditioner och historia, språk och kunskaper.

Utbildningen ska präglas av öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnads sätt. Den ska ge barnens möjlighet att på olika sätt få reflektera och dela sina tankar om livsfrågor (...) Förskolan är en social och kulturell mötesplats som ska främja barnens förståelse för värdet av mångfald. Kännedom om olika levnadsförhållanden och kulturer kan bidra till att utveckla en förmåga att förstå och leva sig in i andra människors villkor och värderingar (Lpfö18).

Den visning som jag har valt att utveckla inom ramen för befintlig verksamhet i Uppsala domkyrka är delvis kyrkopedagogisk till sin karaktär och fokuserar på kyrkorummet och utvalda artefakter som en plats för trosutövning. En av kyrkopedagogikens grundläggande metodval är en dialogisk samverkan med deltagarna, vilket ökar graden av delaktighet samt möjliggör för ett lärande som inbegriper flera sinnen.

Aktuell forskning visar att kunskap om religion är situerad samt att undervisningen behöver vara i dialog med deltagarna för att litteracitet ska uppnås. Detta motiverar att undervisningen tar sin plats i kyrkorummet och att kyrkopedagogisk metod utgör en bas i visningen.

Genom att använda kyrkopedagogikens tre nyckelord: dialog, delaktighet och helhet, och låta dessa tre begrepp finnas med i genomförandet underlättas lärandet för barnen:

Dialog – barnens egna tankar och reflektioner är viktiga och i samtalet om de olika platserna/föremålen kan de få spegla sig i varandras erfarenheter.

Delaktighet – lärandet påverkas i stor utsträckning av graden delaktighet och därför är barnen med genom de förberedelser som gjorts innan, genom att de letar aktivt efter råttorna i kyrkorummet samt att deras egna tankar kontinuerligt kommer till tals i dialogiska samtal. Det är dock viktigt att vara lyhörd för de enskilda barnens lust och vilja till fördjupad kunskap och därför blir det viktigt att inte pressa dem till deltagande, samt att ge utrymme för alla barn i gruppen.

Helhet – genom att använda flera olika sinnen underlättas lärandet på olika plan.

Sammantaget är den kyrkopedagogiska metoden något som svarar an mot den kunskapssyn som genomsyrar förskolans läroplan, att betrakta kunskap i termer av fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet.

Jag har genomfört visningen vid 4 tillfällen. Varje tillfälle var ca 50 minuter långt och jag träffade olika förskolegrupper varje gång, sammantaget 4 separata grupper. Grupperna har bestått av 4–11 barn och 2–4 medföljande pedagoger. För att underlätta i min egen process valde jag också att ha med en observatör som kunde ge mig konkret feedback efter varje tillfälle. Detta betyder att visningen förändrades beroende på de erfarenheter som gjordes vid respektive tillfälle.

Frågor jag önskade att förskolepedagogerna samtalade med barnen om som förberedelse var:

- Varför vill man gömma sig ibland?
- Har du något bra gömställe hemma hos dig?
- Vad tror du att man kan göra i en kyrka?

De barn som ville uppmuntrades också att rita en teckning på ett bra gömställe och ta med sig teckningen när de kom på besök till kyrkorummet.

Genom dessa förberedelser kunde undervisningen börja i barnens egna erfarenheter och kunskaper. Det blev ett sätt att hitta något gemensamt, en upplevelse som förenade barnen. Detta är enligt den rapport som UNESCO utkom med 2006, som behandlar förutsättningar för utbildning för alla, en viktig faktor för att litteracitet ska kunna uppnås.

Undervisningen i kyrkorummet kretsade kring att barnen skulle hitta ett antal kyrkråttor som gömt sig vid altare, dopfont, orgel, kyrkbänk, ljusbärare. Dessa föremål/platser kan barnen känna igen även i andra kyrkor som de eventuellt besöker.

När vi hittade en råttan funderade barnen över föremålets/platsens vad/hur/varför i kyrkorummet samt upplevde den specifika platsen med olika sinnen.

Vid varje föremål/plats samtalade jag med barnen om ett antal frågor i syfte att sätta ord på och skapa förståelse kring föremålen:

- Varför ville råttan gömma sig här?
- Vad är det här för något?
- Liknar det någonting som du har hemma?
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något?
- Vad gör man här?

Undervisningen i kyrkorummet avslutades med att barnen fick med sig en bild av råttor och plats så att de med bildstöd kunde berätta om sin upplevelse för de som inte varit med. En råtta i tyg följde också med tillbaka till förskolan i syfte att knyta ihop barnens besök i kyrkorummet med vardagen på förskolan. Lpfö 18 formulerar lekandet som en grund för utveckling, lärande och välbefinnande.

I lek får barnen möjlighet att imitera, fantisera och bearbeta intryck. På så sätt kan de bilda sig en uppfattning om sig själva och andra människor. Lek stimulerar fantasi och inlevelse (Lpfö 18).

Att barnen fick med sig råttan till förskolan blev också ett sätt att stärka upplevelsen av att det är viktigt att se saker med egna ögon för att man ska förstå, de har varit i ett kyrkorum och tittat, känt, doftat och lyssnat. Nu vill råttan göra samma sak med något som den inte vet så mycket om. En mer utförlig sammanställning av genomförandet finns som bilaga.

Avslutande reflektion

All visningsverksamhet är ett samspel mellan pedagog – grupp – miljö vilket också till stor del ger varje undervisningstillfälle unika förutsättningar. Den dialogiska metodens styrka är att flera röster får komma till tals, vilket ökar graden av delaktighet och engagemang hos deltagarna. Utmaningen för pedagogen är att trots den dialogiska metoden hålla ihop visningens grundstruktur och skapa en balans mellan att å ena sidan bekräfta gruppens egna intressen, och å andra sidan visningens tänkta innehåll. Att leka kurragömma med kyrkråttor utgör inget undantag.

Det har märkts stor skillnad på barngrupperna beroende på ålder samt hur väl förberedda barnen varit inför besöket. Det inledande samtalet har underlättats av att barnen haft med sig teckningar på bra gömställen. Pedagogen behöver vara flexibel när det kommer till den tänkta rutten då det inte är säkert att barnen letar i den ordning man tänkt och planerat för. Det underlättar också om barngruppen inte är alltför stor då pedagogen regelbundet behöver samla ihop barnen.

Barnen har varit väldigt nyfikna och engagerade i letandet och en utmaning för pedagogen är att dra fokuset till att också samtala och fundera. I förberedelserna är det viktigt att pedagogen skapat förutsättningar för barnen att lätt kunna samlas vid föremålen/platserna. En hjälp kan vara att lägga ut markeringar på golvet i form av sittdynor, rep och liknande.

Den pedagog som leder visningen är i hög grad beroende av de medföljande pedagogerna och det är därför viktigt med en bra och tydlig kommunikation innan för att besöket ska kunna genomföras på bästa sätt, både före och efter.

Eftersom kunskap om religion är knuten till specifika sammanhang är det viktigt att låta kyrkråttorna som används i visningen gömma sig på de platser där religionens utövning i någon form tar plats. Detta stärks också av den kyrkopedagogiska metoden där en grundförutsättning för det religiösa lärandet är att man upplever och samtalar om saker på sin rätta plats. Baserat på den knappa tiden barnen haft i kyrkorummet kan jag inte bedöma i vilken utsträckning litteraciteten har utvecklats. Vad jag däremot vet är att kyrkråttan fick följa med på äventyr i barnens vardag på förskolan och pedagogerna har vittnat om hur roligt och viktigt det blev för barnen att få visa och förklara sin miljö för råttan. Detta bekräftar Lpfö18:s skrivning om hur viktigt det är att använda barns lek och fantasi som ett sätt att bearbeta händelser och intryck.

Det visningsupplägg som projektet har resulterat i kommer med all sannolikhet ytterligare att förändras, förenklas och förbättras. Som all pedagogisk verksamhet tar den plats i ett sammanhang och behöver anpassas därefter. Att leka kurrögömma med kyrkråttor tillsammans med barn öppnar upp kyrkorummets dolda hemligheter för den vuxna som kanske tror sig ha sett det mesta. Blundar man med ögonen så kan man se med öronen.

Referenser

von Brömssen, Kerstin. "Religious Literacy - är det ett användbart begrepp inom religionsdidaktisk/pedagogisk forskning?" i *Kunnskap til hva? Om religion i skolen*, red. Afset, Bente, Hatlebrekke, Kristin, Valen Kleive, Hildegunn. Trondheim: Akademika Forlag, 2013

von Brömssen, Kerstin "Om religiös literacitet. Religious literacy- what every American needs to know-and doesn't, av Stephen Protero", i *Religion och livsfrågor* nr 3, 2013.

Franck, Olof. "Den tredje vägen: mellan objektivistiska och subjektivistiska bilder av tro i undervisning i religionskunskap", i *Religion och livsfrågor* nr 3, 2013.

Församlingsinstruktioner, 2023-2026, Uppsala pastorat

Isaksson, Rickard & Henrik Lindblad, red. *Tusen år till, Verbum*, 2014
Löfstedt, Malin. "Religionskunskapsliteracy", i *Religion och livsfrågor* nr 3, 2013.

Läroplan för förskolan, Lpfö 18. Stockholm, Skolverket

"och lär dem..." Ett biskopsbrev om lärande och undervisning.
Svenska kyrkan, Biskopsmötet, Uppsala, 2021.

Pfizinger Drewes, Tomas & Annika Eriksdotter, red. *Kyrkopedagogik - Att visa en kyrka med dialog, delaktighet och alla sinnen.* Karlstad, Votum förlag, 2020

Lpfö18, Skolverket

Skolan och kulturarvet – regeringsuppdrag att kartlägga och främja samverkan mellan skolväsendet och kulturarvsinstitutionerna, Riksantikvarieämbetet, 2020

Bilaga: Kurragömma med kyrkråttor

Tidsåtgång 50 min

Material:

- Rep
- Ett lämpligt antal ostbitar beroende på kyrkorummets storlek. Anpassa antalet efter den sträcka som barnen rör sig mellan kyrkråttornas olika gömställen.
- 5 Kyrkråttor
- Bild på ett dop, gärna vid samma dopfunt som den du använder
- Värmeljus (batteriljus)
- Laminerad bild (A3) där platser + kyrkråttor samt den avslutande versen finns. Varje barn får med sig en bild var hem.
- En utflyktsrätta som ska följa med till förskolan

Mail till förskolans personal inför besöket:

Hej!

Ert besök i Uppsala domkyrka, "Kurragömma med kyrkråttor" närmar sig.

Bifogat i detta mail finns ett brev till era barn från kyrkråttorna. Brevet är tänkt att skapa en förväntan hos barnen och blir en hjälp för förberedelse.

I den mån ni kan och vill så föreslår jag att ni också som en del av förberedelsen samtalar med barnen om:

Varför vill man gömma sig ibland?

Har du något bra gömställe hemma hos dig?

Vad tror du att man kan göra i en kyrka?

De barn som vill får gärna rita en teckning på ett bra gömställe som de kan ta med och ge till kyrkråttorna i kyrkan. Teckningarna sätter vi upp i barnkoret.

För att koppla ihop barnens vardag med besöket i domkyrkan kommer en råttan att vara beredd på utflykt för att följa med barnen till förskolan. Råttan är nyfiken på vad som finns och vad man gör på en förskola. Under några veckor får råttan vara med er på förskolan och sedan får den komma tillbaka till domkyrkan och berätta för sina kompisar vad den har varit med om. Om barnen vill får de gärna rita teckningar som berättar om er förskola och dessa teckningar får sedan följa med råttan tillbaka till domkyrkan och sätts upp i barnkoret. Om barnen kommer tillbaka till kyrkan under sommaren kan de få se sina teckningar.

För att besöket i domkyrkan ska bli så bra som möjligt för barngruppen undrar jag om det är något särskilt som jag behöver känna till om barnens behov?

Välkomna att leka kurragömma med kyrkråttor”

Brev till barngruppen från kyrkråttorna:

Hej alla barn!

I Domkyrkan finns mycket spännande att upptäcka och det finns många bra gömställen både för barn och för kyrkråttor.

Vi har gömt oss på finurliga platser och vi har hört talas om att ni är på väg hit för att leta efter oss.

Det ska bli så roligt när ni kommer hit och även om domkyrkan är rysligt stor så tror vi att ni kommer att hitta oss.

En ledtråd är att hålla utkik efter ostspår...ni vet väl att vi kyrkråttor älskar ost!

Hälsningar från kyrkråttorna i domkyrkan

Upplägg i kyrkorummet

Info till pedagogerna:

Håll ihop gruppen, låt en av pedagogerna gå först och en sist. Fokusera på aktiviteten och sätt telefonen på ljudlöst så att inte kameran hörs. Delta i leken och letandet.

Samling i barnkoret

För att skapa fokus samlas alla runt ett rep som ligger i en cirkel. I mitten av cirkeln står två kyrkråttor som barnen känner igen från brevet som kom till förskolan.

Om barngruppen har **ritat teckningar med bra gömställen** sätts dessa upp på anslagstavla i barnkoret. Samtala med barnen om bra gömställen och låt barnen berätta om sina teckningar.

Berätta för barnen vad som ska hända:

- Vi ska leta efter kyrkråttor, vi kan behöva krypa under möbler och gå på trånga ställen.
- Vi ska gå tillsammans och se till att alla hänger med.
- Råttorna har lämnat spår i form av små ostbitar. Vi letar **först ostbit, sedan råttan, sedan pratar vi om platsen där råttan har gömt sig.**
- Råttor lyssnar noga och kan bli rädda om vi låter för mycket. Därför behöver vi smyga.

- Vi behöver tänka på att det finns andra som kommit för att besöka kyrkan och som kanske vill ha lugn och ro.

Samla barnen för att kunna hålla fokus på uppgiften och för att få en tydlig början. Ett sätt är att alla ställer sig i en cirkel och håller i ett rep. Ta med repet under hela vandringen som hjälp när gruppen behöver återfå fokus.

Ställ en fråga till barngruppen:
Är ni redo att leta efter kyrkråttor?

Leta efter ostspår och tänk på att längre sträckor behöver fler ostbitar för att hjälpa barnen att hålla fokus. Tänk på att använda olika sinnen, stanna, spana och lyssna. Samla regelbundet ihop barnen vid varje hittad ostbit så att inte några springer i förväg.

När en råttan är hittad får barnen fundera över föremålets/platsens vad/hur/varför i kyrkorummet samt uppleva den specifika platsen med olika sinnen.

Bär med råttorna + ostarna i en korg.
Varje station får ta ca 7 min.

1. Dopfont

Råttfamiljen står på kanten på dopfunten. Sätt barnen på stolar/bänkar alternativt ställ dem runt dopfunten och samtala:

- Varför ville råttan gömma sig här?
- Vad är det här för något/Vad gör man här? Visa bild på dop alt. dopdräkt
- Liknar det någonting som du har hemma?
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något? Följdfråga: Vad är vattnen bra för?

2. Orgel

Ostbiten ligger nedanför pallen så barnen får titta under stolarna. Råttan står under pallen. Ställ barnen på knä vid stolarna.

- Varför ville råttan gömma sig här?

- Vad är det här för något/Vad gör man här?
- Liknar det någonting som du har hemma?
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något? Låt barnen prova spela alternativt använd orgelpipor som de får prova att blåsa i.

3. Altare

Råttan nedanför altaret på framsidan

- Hur ser råttan ut – präst!
- Varför ville råttan gömma sig här?
- Vad är det här för något/Vad gör man här?
- Följdfråga: Vad är det gjort av?
- Liknar det någonting som du har hemma?

Följdfrågor:

- Vad ser det ut som – ett bord? Vad gör man vid ett bord – äta samlas, prata om viktiga saker. Kyrkans bord – altare, samlas, måltid pratar om viktiga saker, eventuellt en oblat.
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något?

4. Kyrkbänk

Råttan i en kyrkbänk.

- Varför ville råttan gömma sig här?
- Vad är det här för något/vad gör man här?
- Liknar det någonting som du har hemma?
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något?

Barnen får lägga sig i en kyrkbänk och titta upp i taket.

Beroende på hur stor barngruppen är kan man behöva samla barnen utanför bänkarna (sätt dem på golvet i ring) när man samtalar om:

- Vad ser man?
- Ser taket annorlunda ut än hemma?
- Hör man något om man blundar?

5. Ljusbärare

Ostbiten på golvet vid ljusbäraren. Råttan i ljusträdet.

Sätt barnen på golvet vid arbor inversa, små ljuslyktor med batteriljus till var och en.

Läs versen:

Mina händer bygger ett litet, litet hus.

I det huset bor ett litet ljus.

Runt det ljuset står tiden nästan still.

Här finns tid att tänka på allting som jag vill.

Här finns tid att lyssna, hör så tyst det är.

Jag tittar mig omkring och ser att du och jag är här.

- Varför ville råttan gömma sig här?
- Vad är det här för något/vad gör man här?
- Liknar det någonting som du har hemma?
- Smakar/Luktar/Låter/Känns det något?

Avslutning i barnkoret

Gå tillbaka till barnkoret. Där finns utflyktsråttan som vill följa med barnen på äventyr till förskolan så att den sedan kan komma tillbaka till sina kompisar i domkyrkan och berätta om hur det är att gå på förskola.

- Vad finns på en förskola?
- Vad gör man på en förskola?

Avsluta med att hålla i repet igen tillsammans

”Är ni redo att ta med kyrkråttan tillbaka till förskolan? Tack för idag!”

Dela ut laminerade bilder till barnen

Att tala är silver - att samtala är guld

Mattias Boije

Kvällen var slut och ungdomarna lämnade församlingsgården med ett leende på läpparna. Det hade varit en fin kväll med många skratt, lekar, bra samtal och en stämningsfull andakt. De såg redan fram emot nästa vecka. Kvar i församlingsgården stod ungdomsledaren och undrade vad ungdomarna fått med sig från kvällen. Var det främst gemenskapen som lockade ungdomarna till församlingen eller upplevde de den kristna tron meningsfull i sina egna liv?

Inledning

Varje onsdagskväll under terminerna ordnas ungdomskvällar i Vatt-
holma pastorat i Svenska kyrkan. Mellan 8–20 ungdomar kommer för

att delta. Ungdomskvällarna går under beteckningen "Konfa 2.0" då vi som arbetar med dessa kvällar velat att de ska påminna om konfirmationsläsningen men samtidigt fungera som fördjupning i Svenska kyrkans liv. Kvällarna innehåller både möjligheten att bara hänga och bygga gemenskap, men de har också oftast ett tema. Temat brukar utgå från kyrkoåret och behandlas genom några frågor som vi diskuterar tillsammans. Tanken har varit att fördjupa ungdomars kunskap om kyrkoåret, samt att visa att kyrkan under ett år tar upp många teman som berör en människas liv. Men, och det är ett stort men, frågan är om ungdomarna verkligen upplever att de fördjupar sig i och utforskar kyrkans liv eller om de upplever samtalen ointressanta eftersom de inte ser relevansen för sina egna liv?

Mitt projekt tog avstamp i den frågan. För även om det kommer ungdomar som deltar aktivt i ungdomskvällarna känner jag som ledare en viss frustration i mitt arbete. Den frustrationen bottnar i att jag som anställd upplever att det kristna budskap som jag vill förmedla ibland inte får någon genklang hos ungdomarna, trots att de flesta som kommer till ungdomskvällarna är konfirmerade och flertalet också är konfirmandledare. När jag frågar ungdomarna vad det är som lockar i våra verksamheter nämns ofta *gemenskapen*. Gemenskap är viktigt i våra verksamheter och något vi strävar efter att bygga men det är inte det enda som vi vill erbjuda ungdomarna. Jag upplever att många ungdomar tycker om kyrkans verksamheter och gemenskap, men inte upplever att kyrkans budskap är relevant för deras liv. Det är denna diskrepans mellan ungdomars och kyrkans liv som jag intresserat mig för i detta projekt. Det nuvarande forskningsläget gav mig en djupare inblick i problematiken.

Aktuell forskning

I artikeln "*Synd og skam i autentisitetens tidsalder, en analyse av ungdommers teologisering*" av Kristin Graff-Kallevåg och Tone Stangeland Kaufman behandlas skillnaden mellan ungdomars språkbruk och det språk som används inom kyrkan. Artikeln, som fungerade som en av mina främsta inspirationskällor, lyfter upp den diskrepans som det finns mellan dessa två typer av språkbruk och terminologi, i detta fall kring begreppet synd. I intervjuerna beskriver ungdomarna synd som

ett moraliskt begrepp, det vill säga att man gjort något som är fel. Men inom teologin och i kyrkan har synden utöver det moraliska också förstått ontologisk, som en del av människans bristfälliga natur. Det finns alltså olika förståelse av begreppet synd bland de församlingsanställda, vilka också intervjuats för artikeln, och ungdomarna som deltar i församlingarnas verksamheter. Med olika förståelse av ett centralt begrepp som synd är det alltså upplagt för missförstånd eller brist på förståelse.

Hur beskriver då ungdomarna känslan av att vara bristfällig till sin natur? Inte genom begreppet synd, utan som skam. Ungdomarna vittnar om att det är ett ideal att vara sann mot sig själv och autentisk, och när de misslyckas med det känner de skam. Det som de anställda vill förmedla till ungdomarna om synd skulle alltså bättre förklaras i ungdomarnas vardag med begreppet skam.

Denna artikel var för mig en ögonöppnare för hur vi som anställda inom kyrkan förväntar oss att människor ska känna igen sig i den begreppsvärld som är historiskt formad men som oundvikligen skiftar med tidens gång. Därför ville jag inom ramen för mitt projekt försöka förstå, men framför allt överbrygga sådana språkförbristningar mellan mig som anställd och ungdomarna jag arbetar med.

Inte bara språket och våra referensramar kan bli ett hinder i kommunikationen med andra. För ett gott samtal behövs också anknytningspunkter för att skapa engagemang och intresse. Vad är det då som skapar anknytningspunkter och intresse? Ett enkelt svar är sådant som är relevant för oss. Detta leder mig in på en annan inspirationskälla till mitt projekt, nämligen Malin Löfstedts forskning inom religionsdidaktik som handlar om så kallade livsfrågor som utgångspunkt för undervisning. Som Löfstedt konstaterar kan livsfrågorna vara såväl universella och icke-tidsbundna som kontextuella och bundna till en viss tid, plats och situation. Inför projektets genomförande frågade jag mig om inte kyrkan oftast vill svara på de universella livsfrågorna men missar de mer kontextuella, vilket i så fall är ett exempel på hur kyrkans anställda och ungdomar kommunicerar utan en gemensam referensram.

Användningen av livsfrågor i undervisningen medför bland annat att undervisningen blir mer fokuserad på individen och dennes ställningstaganden samt manar till reflektion kring den egna livsåskådningen. Trots att detta är något som skolan arbetar med tvingas ofta denna typ av reflekterande lärande att träda tillbaka för att ge utrymme för mera faktainriktad undervisning. Det finns alltså en möjlighet för kyrkan att ge utrymme för ungdomars livsfrågor som grund för samtal. Men det är då av stor vikt att det är ungdomarnas egna frågor och inte kyrkans som behandlas. Denna tanke om livsfrågorna som utgångspunkt inspirerade mig att inom projektet utgå ifrån ungdomarnas vardag som grund för samtalen istället för att som tidigare utgå ifrån kyrkoårets teman. När frågorna riktas till det egna livet blir engagemanget i diskussionen större och diskussionen upplevs mera meningsfull, enligt min erfarenhet.

Genomförande och didaktiska strategier

Genom att utgå ifrån ungdomarnas vardag och deras livsfrågor som grund för samtalen ville jag få en inblick i hur de uppfattar sin egna tro och hur de använder sig av den som en del av sin livsåskådning. Projektet genomfördes under en termin och omfattade fyra tillfällen. Eftersom varje träff krävde en hel del merarbete, vid sidan av mitt vanliga arbete som barn- och ungdomsteolog, valde jag att begränsa antalet till fyra. Träffarna gick under namnet *Diskussionskvällar* och samtalen var också mera omfattande än tidigare, då ett tema endast behandlats genom kortare samtal. Diskussionskvällarna ordnades en kväll i månaden från februari till maj. Eftersom jag inte ville förändra en fungerande verksamhet alltför mycket behöll jag de moment som vi brukade ha under våra ungdomskvällar. Kvällarna liknade alltså i upplägg det ungdomarna redan var vana vid, med undantag av att samtalet fick ta mera tid i anspråk. En diskussionskväll var upplagd enligt följande:

18.00 Drop-in häng

18.15 Runda – avstämning hur vi har det

18.30 Diskussion kring ett tema

19.15 Fika

Efter fikat fritt häng eller olika aktiviteter (t.ex. bakning, spel, lekar)

20.30 Avslutande andakt

Eftersom en av grundtankarna inom projektet var att försöka förankra den kristna tron i ungdomarnas liv så behandlade andakten alltid det tema som diskuterats. Tanken var alltså att i diskussionerna få ungdomarna att relatera till ett tema i deras liv, för att sedan återkoppla genom att visa på hur samma tema kan behandlas i kyrkans liv. I andakten ville jag göra kyrkans syn på temat mer angelägen genom att ge kyrkans "svar" på frågor som ungdomarna tidigare under kvällen själva fått diskutera. Tanken var att kristna trons tillämpning i vardagen skulle vara lättare att förstå och ta till sig om ens egna synsätt först hade diskuterats. De olika ämnena för kvällarna valdes under terminens gång. På så sätt kunde de anpassas efter tidigare diskussioner utifrån vad som hade behandlats då. De teman som behandlades var följande:

1. Religion i vardagen: Hur och var pratas det om religion i er omgivning?
2. Tro som hinder eller möjlighet: När upplever ni religionen som begränsande och när är den berikande?
3. När religionen och världen krockar: Hur hanterar vi konflikter mellan vår egen tro och omgivningen? Hur hanterar vi sådant vi själva har svårt att omfatta i vår tro?
4. Religion/Kristen tro som livsåskådning: Hjälper tron oss att förstå världen?

Det första temat som diskuterades inspirerades av Anna Wrammerts avhandling: *"Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: gymnasi-*

ungdomars tal om och erfarenheter av religion". Wrammert kartlägger var och hur ungdomar talar om religion. Det blev en bra grund för våra diskussionskvällar att börjar prata om var och hur ungdomarna själva diskuterar religion. De efterföljande temana bestämdes efter hand inför varje kväll med tanken att de skulle bli en fortsättning på diskussionen från förra gången.

Ett didaktiskt grepp jag använde under diskussionskvällarna var att tillsammans med ungdomarna inleda med att titta på korta klipp, 5–10 min, ur den norska TV-serien *Skam* (4 säsonger under åren 2015–2017). Alla klipp var hämtade ur den fjärde säsongen som följer den muslimska tjejen Sana. Avsikten med att börja diskussionen med ett klipp var tvådelad; dels fungerade klippet som en tankeväckare inför diskussionen, dels var det något som ungdomarna kunde relatera till under diskussionen. Eftersom jag gärna såg att ungdomarna blev personliga i diskussionerna och pratade utifrån sina egna erfarenheter var det viktigt att den som inte ville bli så personlig istället kunde ge exempel på något i klippet vi just sett.

Klippen vi såg styrde också till viss del vad vi diskuterade under kvällen. Den fjärde säsongen av *Skam* tar ofta upp teman som många religiösa ungdomar känner igen sig i och det var därför lämpligt att låta TV-serien styra en del av vilka teman som skulle tas upp.

Efter klippet följde något jag valt att kalla ESA-pedagogik. ESA står för enskild, smågrupp och alla (jmf. EPA-pedagogik, enskilt, parvis, alla). Ungdomarna fick efter klippet en lapp med några frågor och uppmaningen att sprida ut sig i församlingsgården för att reflektera över dessa på egen hand. Frågorna berörde både klippet men också om de hade egna erfarenhet av något vi sett i klippet. Tiden för egen reflektion var ganska kort, ca 5–8 minuter. Jag upplevde att det räckte för att besvara de 4–5 frågor som ungdomarna fått med sig. Sedan samlades vi för att diskutera i större grupp. De gånger som vi var färre (upp till 8 ungdomar) samlades vi i helgrupp direkt i stället för flera mindre grupper. I den gruppen behandlades frågorna som ungdomarna fått reflektera kring enskilt men även vidareutvecklande frågor.

Frågorna för den enskilda reflektionen var formulerade på förhand. Även i diskussionen i grupp fanns det färdigformulerade frågor men

det som verkligen drev diskussionen framåt var följdfrågor. Det var jag som fungerade som samtalsledare i helgruppsdiskussionen och som därmed fick ställa följdfrågorna. Ibland ställde ungdomarna frågor till varandra, vilket gjorde diskussionen väldigt engagerad. Att ungdomarna själva förde diskussionen vidare var något som jag gärna understödde eftersom det låg helt i linje med mitt mål om att det var ungdomarnas livsfrågor som skulle få styra samtalen.

Samtalet avslutades genom att jag som samtalsledare försökte sammanfatta helgruppsdiskussionen. På så sätt samlade jag ihop flera av ungdomarnas tankar men kunde också lägga grunden inför andakten. I andakten återkopplade jag sedan till sammanfattningen för att därefter ge ett kyrkligt perspektiv med en bibeltext eller betraktelse. Ett exempel från det tredje diskussionstillfället är när vi samtalade om hur man gör när ens omgivning kräver svar kring ens tro, men har svårt att lyssna till de svar man ger. Då fick Jesus ord om att kasta pärlor till svinen (Matt. 7:6) bli ett sätt Bibeln kunde sätta ord på erfarenheter som ungdomarna själva haft.

Resultat och diskussion

I mitt projekt ville jag pröva ett nytt sätt att samtala om teman inom ramen för den ungdomsverksamhet som jag jobbar i som ungdomsteolog i Vattholma pastorat. Jag ville använda ungdomarnas livsfrågor som utgångspunkt för diskussioner i stället för att ta ett färdigt bestämt tema från kyrkoåret. Genom att utgå ifrån ungdomarnas perspektiv ville jag att diskussionerna skulle bli mera engagerande, men också att ungdomarna lättare skulle kunna ta till sig ett kristet synsätt på olika teman genom att först fått relatera till temat själva.

Efter avslutat projekt kan jag konstatera att diskussionerna väckte mera engagemang när de utgick ifrån teman som var relevanta för ungdomarna, samt när de fick reflektera kring olika frågeställningar som berörde dem och deras liv. Jag noterade också att andakterna upplevdes som mer angelägna för ungdomarna när de anknöt till diskussioner där de själva fått stå i fokus. När de fått tänka kring ett tema i sitt eget liv kunde de lättare ta till sig ett kyrkligt perspektiv.

Finns det, som forskningen antyder, en diskrepans mellan ungdomars och de kyrkligt anställdas språk? Utifrån min erfarenhet är svaret: Ja! Men är man medveten om den behöver det inte bli ett hinder. Inspirerad av tidigare nämnd forskning var det givande att börja diskussionerna ganska allmänt och prata mycket om begreppen i början av diskussionen för att på så sätt skapa en gemensam förståelse av vad det är vi diskuterar. Det är något som jag kommer att försöka tillämpa i mitt arbete härnäst.

Genom en enkät bad jag ungdomarna ge feedback på projektet. Det framgick tydligt att de upplevt kvällarna som givande och intressanta. Dessutom lyftes momentet med enskild reflektion fram som något mycket positivt. Detta förvånade mig något och är definitivt något jag tar med mig i mitt framtida arbete med ungdomar. Arbetssättet att utgå mera ifrån ungdomarnas egna livfrågor är något som jag tänker att anställda inom Svenska kyrkan kan använda sig mer av. Jag tror att idealet bland kyrkligt anställda som arbetar med ungdomar är att deras frågor och perspektiv ska få komma till tals i våra verksamheter. Men vi anställda styr ofta samtalen genom de ramar vi sätter och utifrån de begrepp som använder. På så vis riskerar vi begränsa den plats som ungdomarnas frågor och perspektiv kan få.

Sammanfattningsvis har projektet i de flesta avseenden lyckats skapa sätt att möta de utmaningar som jag som ungdomsarbetare i kyrkan ofta upplevt. Jag kommer att fortsätta använda mig av de didaktiska metoder som gav mig verktyg att hantera utmaningar i mitt arbete, framförallt användningen av ESA-pedagogik men även praktiska metoder med filmklipp och reflektionsfrågor, samt att sätta gemensamma ramar för begrepp i en diskussion. Jag upplever att jag genom projektet blivit bättre på att låta ungdomarnas livfrågor stå i centrum för diskussioner och jag tror också att detta arbetssätt kan användas i arbete med konfirmander och yngre ungdomar.

När vi som anställda inte kommer med färdiga mallar utan låter ett samtal växa fram från ungdomarna själva kommer det märkas i hur ungdomarna responderar på samtalet. De kommer att se en tydligare relevans mellan sina egna liv och vad vi i kyrkan vill förmedla. De kommer att bege sig hemåt efter avslutad ungdomskväll med ett leende på läpparna. Och kvar står ungdomsarbetsledaren och känner sig nöjd

över hur engagerade ungdomarna var i diskussionerna och hur de både hade fått dela med sig av och ta till sig nya perspektiv på tron.

Referenser

Graff-Kallevåg Kristin & Tone Stangeland Kaufman. Synd og skam i autentisitetens tidsalder. En analys av ungdommers teologisering, i *Kirke og Kultur*, nr 3, 2021

Graff-Kallevåg Kristin & Tone Stangeland Kaufman (red). *Byggekloss-spiritualitet? En studie av spiritualitet i Den norske kirkes trosopp-læring*. Oslo: IKU – Forlaget, 2018,

Löfstedt Malin. *Religionsdidaktik: Mångfald, livsfrågor och etik i skolan*, Lund: Studentlitteratur, 2011

Wrammert Anna. *Med(ie)vetenhet, motstånd och engagemang: Gymnasieungdomars tal om och erfarenheter av religion*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2021

Bilaga: Diskussionsfrågor

Nedan följer några exempelfrågor från diskussionskvällarna inom projektet som kan ge en inblick i hur samtalen fördes. För att beskriva stilen jag eftersträvat har jag samlat frågor från flera olika diskussionstillfällen. En del frågor återkom i både smågrupps- och helgruppsamtalen.

Jag har eftersträvat att ställa "du-frågor" istället för "ni-frågor". Det inbjuder till mera personliga svar. Frågor riktade till ett ni, kräver att flera svarar och en person kan inte ge ett heltäckande svar för gruppen. Det är frågor som försöker skapa ett gemensamt svar som inte alltid finns. En du-fråga däremot innebär att varje enskild person kan bidra med sin del till samtalet.

Enskilda frågor (direkt efter filmklippet)

- Känner du igen Sanas situation i klippet? Kändes situationen realistisk?
- Har du upplevt liknande situationer själv? Hur reagerade du då? Om ja, vad var lika och vad var annorlunda?
- Hur tänker du om den situationen nu i efterhand?
- Har du personer i din omgivning som upplevt liknande situationer? Hur reagerade de?

Smågruppsfrågor

Hur upplever du att det är att tala om religion eller tro med...?

- Vänner
- Familj
- I skolan
- Har du behövt försvara ditt engagemang i församlingen någon gång? I vilket sammanhang och hur gick det?
- Gör din tro att du tänker eller gör något annorlunda än din omgivning? Är det lätt eller svårt att sticka ut ur mängden? Hur hanterar du det?
- Upplever du att din tro mera berikar eller begränsar dig? I vilka fall gör den det ena eller det andra och hur hanterar du det?
- Hur hanterar du när omgivningen vill ifrågasätta din tro?

Helgrupp

Vilken bild ges av troende människor i...?

- Media
- Filmer
- Offentligheten
- Hur upplever du att det är att vara ung och församlingsaktiv idag? Är det lätt eller svårt?
- Tycker du att tro är något som gör världen bättre eller sämre?
- Vad gör du när du har tvivel eller frågor kring din egen tro?
- Är kyrkan viktig för dig? Varför eller varför inte?
- Upplever du att det finns konflikter mellan din tro och vetenskapen?
- Varför har du valt att vara aktiv i en församling?
- Vad ger din tro dig i livet?

Livsfrågor, bibeln och förskolebarn

Kajsa Nordenstorm

Kan man ge små barn möjlighet att ta till sig bibelberättelser och närma sig livsfrågor? Ett sätt att göra det är att använda läroplanen för förskolan i valet av bibelberättelser. Det kan öppna upp möjligheter att använda bibeln i förskolan som en bok bland många andra. Bibelberättelser kan på så sätt ge också små barn möjlighet att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor, känslor och etiska dilemman.

Inledning

Knivsta pastorat i Uppsala stift driver två förskolor där jag ansvarar för de konfessionella samlingarna, det vill säga samlingar vid kyrkans öppna förskola. Samlingarna har utgått ifrån kyrkoåret och evangelieboken. Temat för söndagen har följt med till förskolans konfessionella samling på samma sätt som man gör i söndagsskolan. Den text från de tre årgångarna som går att berätta för barnen har valts för samlingen. Att exempelvis ha temat "trons kraft" och berätta om den lame mannen som blir hjälpt till Jesus av sina vänner och sedan landa i att Jesus hjälper oss, fungerar bra i söndagsskolan och barnen kan fortsätta bearbeta berättelsen med sina föräldrar. I förskolan är det svårare att göra det i den dagliga samlingen eftersom den är icke-konfessionell. Bibelns berättelser blir därför något barnen i huvudsak möter i den konfessionella samlingen. När jag fick möjligheten att vara med i forskningscirkeln om lärande och undervisning för barn och unga blev därför uppgiften att försöka hitta ett sätt att arbeta med Bibelns berättelser som både fungerar i förskolans dagliga verksamhet och i den konfessionella samlingen.

Forskningsanknytning

I förskolans uppdrag ligger det att ge barnen möjlighet att på olika sätt få reflektera över och dela sina tankar om livsfrågor, känslor och etiska dilemman. I förskolan är boksamtalet en metod som används för att närma sig dessa ämnen. I boksamtal får barn i grupp samtala om en bok pedagogen läst eller återberättat för barnen. De böcker man väljer att ha ett boksamtal om läses eller berättas flera gånger. Det är viktigt att barnet får tid på sig att ta till sig berättelsen.

Det finns många olika sätt att använda sig av boksamtal. Agneta Edwards ger i sin bok *Bilderbokens mångfald och möjligheter* tips på bilderböcker som man kan använda i arbetet med dessa frågor. Hon visar på möjligheter att beröra ämnen som glädje, ilska, gemenskap, familj, vänskap, makt och utsatthet, flykt och främlingskap, ensamhet och längtan, rädslor, sorg och saknad.

Ann S. Pihlgren ger exempel på hur man kan arbeta med boksamtal i boken *Högläsning och berättande i förskolan. Filosoferande samtal*

med förskolebarn om frågornas plats i boksamtalet efter en läst eller berättad berättelse. De frågor man använder i boksamtal med äldre barn är öppna, tolkande analys- och värderingsfrågor där barnet utgår ifrån sig själv och sina egna erfarenheter. Pihlgren betonar att de här sätten att arbeta med en berättelse är "särskilt användbara i samband med förskolans värdegrund, inte som en rad moraliska regler som lärs ut och tränas, utan för att utveckla förmåga att analysera och själv ta ställning".

I arbetet med små barn (1-3 år) rekommenderar hon det dialogiska berättandet/högläsandet. Det innebär att man samtidigt som man berättar/läser ställer man frågor till barnen. Den som berättar "fungerar både som frågeställare och som ställföreträdande tänkare genom att sätta ord på och modellera hur ett tänkande kring frågan kan se ut".

Ett annat exempel på hur man kan arbeta med bibeltexter i skolan är arbetssättet "Abrahams barn". Det är ett material som Dorothea Rosenblad utformade i sitt arbete som religionslärare på högstadiet i Rinkeby för trettio år sedan. Hon ville hitta ett sätt att arbeta med livsfrågor där alla elever kunde mötas, oavsett bakgrund. Berättelserna om patriarkerna Abraham, Isak och Jakob från Bibeln, Koranen och de legender som är knutna till dem blir här något lärare och elever kan gå in i utan att behöva ta ställning till trosfrågor.

Nyckelord i den metod som Abrahams barn bygger på är Identifikation och Empati, det vill säga IE-metoden. Det innebär att barnen tänker sig in i den andres situation. Barnen känner empati och förstår hur någon tänker, men behöver inte hålla med den andre. Under en skoltermin går man igenom patriarkernas liv genom att läraren berättar och eleverna får skrivuppgifter. En av uppgifterna som presenteras i arbetsmaterialet är "Du är Abraham och du har just fått veta att Gud ser dig och Sara som en början till ett stort folk. Vad tänker du? Vad gör du?"

I Abrahams barn metod får barnens tankar i mötet med berättelsen sitt utlopp i skrivande eller berättande. Pedagogens förhållningssätt är att varje barn får gå in i historien utifrån sitt perspektiv. Ingen behöver då vara rädd för att göra fel. När gestalternas känslor tolkas är barnens tolkning i princip alltid "rätt". Lärare och elever arbetar alltid på lika villkor. Ingen av dem var närvarande när Abraham fick sin kallelse. Det

är precis här som de fruktbärande samtalen om de olika livsfrågorna kommer in på ett naturligt sätt.

Vad jag tog med mig i projektet

De bibeltexter som användes i utvecklingsprojektet valdes utifrån Edwards tankesätt som fokuserar på livsfrågor, känslor och etiska dilemman. När jag arbetade med berättelserna använde jag Abrahams barns IE-metod där jag som berättare lät barnen möta bibelberättelsen utifrån olika personer i denna. När metoden används i skolan får eleverna en individuell skrivuppgift där de går in i historien ur sitt perspektiv. Detta var inte möjligt i förskolan. Här bestämde jag mig istället för att ha ett samtal med de äldre barnen efter berättelsen. I samtalet inspirerades jag av hur Pihlgren föreslår att man använder frågor i förskolans boksamtal. De frågor man använder är öppna och tolkande analysfrågor och värderingsfrågor där barnet utgår ifrån sig själv och sina erfarenheter.

För de yngre barnen prövade jag det dialogiska berättandet där man i berättandet ställer frågor till barnen. När man i förskolan arbetar med berättande och läsande av texter får barnen höra berättelsen flera gånger för att barnet, som Pihlgren betonar, ska kunna ta till sig berättelsen ordentligt. Istället för att som tidigare ha en ny berättelse för varje veckosamling valde jag därför att arbeta med samma berättelse i en månad.

Från mars till första veckan i juni 2023 fick barnen under den konfessionella samlingen möta tre bibeltexter. Ordningen för den konfessionella samlingen för båda åldersgrupperna var att vi började med att sjunga två kristna sånger. Efter det tändes det stora påskljuset, och så kom berättelsen, för de små barnen med det dialogiska berättandet och för de stora barnen med ett efterföljande samtal. Samlingarna avslutades med att jag först bad med fria ord över det vi pratat. Sedan bad alla en gemensam bön. Efter det blev det ljusständning samtidigt som barnen sjöng "Det lilla ljus jag har, det ska få lysa klart"

För de små barnen, 1-3 år, var samlingen 15-20 minuter och för de stora, 4-5 år, 20-25 minuter.

Upplägg och genomförande

Mars: Den barmhärtige samariern, Lukas evangelium 10:25-37.

Hur är man en bra människa är en lika aktuell fråga i dag som för 2000 år sedan. Jesus får den frågan av en skriftlärd och som svar berättar han om en man som blir överfallen av rövare och till slut får hjälp av någon som han inte förväntade skulle hjälpa honom.

Här valde jag att berätta berättelsen för de äldre barnen anpassad till deras verklighet genom att använda djurkaraktärer. I Abrahams barn används det greppet i berättandet av julberättelsen. I samlingen fick barnen möta en liten kanin som gungar i stora dagisgungan. En älg vill ha gungan och puttar ner kaninen så den slår sig. Kaninens vänner väljer av olika anledningar att inte hjälpa honom. Igelkotten kommer (som kaninen ser som en av de dumma och konstiga) och hjälper honom. Han tar kaninen till fröken som plåstrar om honom.

Under de här tre samlingarna fick de **äldre barnen** berättelsen berättad från tre olika perspektiv. Den lilla kaninens, vännernas och till sist ur älgens perspektiv. Vid sista samlingen skulle barnen med hjälp av mig som berättare och ledare själva få dramatisera bibeltexten. Då använde jag *Bibel för barn* som ligger mycket nära *Bibel 2000*.

Det blev mycket intressanta samtal. Frågorna jag använde gjorde det enkelt för barnen att samtala. Det var öppna frågor som:

- Har du någon gång blivit slagen som kaninen?
- Hur kändes det?
- Vad tror du kaninen berättade för sin mamma om vad som hade hänt på förskolan den dagen?

Många av barnen hade varit med om att någon gjort en illa. De berättade exempelvis med stor inlevelse om hur de gråt. Ett av barnen hade en erfarenhet av att ett större skolbarn som barnet trodde var dumt hjälpt den när barnet slagit sig.

Allra mest spännande blev det när en femåring på den tredje samlingen förde fram tanken att älgen kanske ångrade sig. Det ledde till ett samtal om hur man löser konflikter och hur man försöker hitta ett sätt att bli vänner igen. Ett av barnen föreslog att älgen kunde krama

kaninen, ett annat föreslog att älgen skulle be om förlåtelse. Jag frågade då barnen vilket sätt de trodde att kaninen skulle tycka mest om: en kram eller ett förlåt? Ett barn sa att om man blivit putad kanske man blir rädd när älgen kommer och vill kramas. Kaninen kanske tror att älgen ville putta honom igen. Ett annat barn sa att en kram kan vara ett förlåt utan ord. Samtalet gav barnen möjlighet att se hur olika människor upplever förlåtelse på olika sätt och att det inte finns ett universellt sätt att be om förlåtelse som fungerar för alla. Sista gången gjorde vi ett drama utifrån ursprungsberättelsen och förde ett samtal efteråt. Det var intressant att se hur mycket lättare det blev för barnen att ta till sig berättelsen när jag flyttade den till deras värld för att därefter gå tillbaka till ursprungsberättelsen.

Med de **små barnen** använde jag det dialogiska berättandet och berättade endast utifrån kaninens perspektiv. Den del barnen verkligen tog till sig var hur fröken gav kaninen plåster. Några av de små barnen gick fram till kanindockan och pekade på plåster och sa aj, aj. Vid sista samlingen fick alla barn plåster som vi vuxna fick sätta på barnet där de ville ha det. Det barnen bland annat fick med sig är att när man gör sig illa finns det någon som kan hjälpa.

April: Predikaren 3:1-8, Kung Salomo och hans tankar om tiden

Att fundera över tiden med hjälp av en filosofisk text från Predikaren i Gamla testamentet fungerade över förväntan med den äldre barngruppen. Jag började med att ta fram ett gammalt uttorkat löv och frågade om lövet alltid sett ut så här. Ivrigt informerade barnen mig om lövets historia från knopp till uttorkat löv. Att lövet förändrades med tiden var en självklarhet.

Jag berättade om Kung Salomo som hela livet funderade över allt möjligt. När han var gammal skrev han ner sina tankar om tid och här läste jag några rader från Predikaren kapitel 3 direkt från Bibel 2000.

Allt har sin tid, det finns tid för allt som sker under himmelen:

En tid för födelse, en tid för död.

En tid att plantera, en tid att rycka upp.

En tid att riva ner, en tid att bygga upp.

En tid att gråta, en tid att le.

*En tid att tåga, en tid att tala.
En tid för krig, en tid för fred.*

Verserna blev en god början för samtal om att man ibland är ledsen och ibland är glad. Flera av barnen berättade om sina erfarenheter av glada dagar och av jobbiga dagar.

Vid den andra samlingen förde raderna "En tid för födelse och en tid för död" tankar till att de en gång hade varit små bebisar och nu var de stora fyra- och femåringar. Barnen berättade med förtjusning om vad de gjort som bebisar och vad de nu hade erövat för färdigheter. I det kunde de se att tiden går. Först är man liten och sedan blir man stor.

För de **små barnen** fungerade inte den här texten. Det var alltför abstrakt. Här fick jag byta spår under pågående samling. Det blev en förstunden påhittad ramsa med rörelser om ett lövs livs historia som både pedagogerna och de små barnen uppskattade. När vi sedan bad så tackade vi Gud för alla små löv som växer på träden. Ramsan togs med till den dagliga samlingen i förskolan. Vid de små barnens andra samling gjorde vi lövramsan en gång till.

Maj: Lille Moses i vassen, Andra Mosebok

Att leva är inte alltid enkelt. I berättelsen om Moses händer det hemska saker. En rädd kung bestämmer sig för att döda alla judiska pojkar under två år. Vi får möta en nyfödd judisk pojke vars familj på olika sätt lyckas rädda honom. Om jag skulle berätta den berättelsen skulle de yngsta barnen ha svårt att till sig något. Därför valde jag att fokusera på Moses familj och framför allt på syskonrelationen och att låt bli att beröra det hemska som hände Moses. Här började jag med att fråga om hur deras familjer ser ut, om någon har en lillasyster, lillebror eller storasyster. Jag tog sen fram en docka, en korg och ett täcke och berättade:

För länge sedan i ett land långt borta var det en storasyster och en storebror som väntade på ett litet syskon. Vilken dag som helst skulle bebisen komma. Så kom bebisen och han var så fin. En liten, liten pojke. Miriam höll i honom. Aron höll i honom. Han luktade bebis.

Jag gick med dockan till varje barn och om de ville fick de hålla i dockan. Jag frågade om de hade hållit en bebis. Var det en lillasyster eller lillebror eller någon annans bebis? Flera av barnen nickade när jag sa lillasyster eller lillebror. Några sa syskonets namn.

Jag frågade:

- *När Miriam håller i sin lillebror, vad tror ni hon tänker?*
- *När Aron håller i sin lillebror, vad tror ni han tänker?*
- *Kan man bli trött på en lillebror?*

Jag gav dem olika förslag på vad man kan tänka. Flera av barnen skratade när jag sa att Aron tyckte att lillebror luktade bajs. På frågan den frågan om man kan bli trött på ett litet syskon är det ett barn som berättar om bebisar som skriker och hur jobbigt det är. Jag gick därefter tillbaka till Miriam och berättade att när hon håller sin lillebror så kanske hon tänker att hon vill skydda sin lillebror från allt hemskt. Jag frågar barnen vad som kan vara hemskt och här kommer många svar: mörker, spöken, farligt vatten, vargar....

Avslutningsvis frågar jag hur det känns när någon man tycker om kommer och tar en i famnen när man är rädd. Då hade jag dockan i min famn. Vad jag valde att berätta och vad jag valde bort är viktigt. För de små barnen var det fullt tillräckligt att Miriam vill skydda sin bror från allt hemskt och att de fick komma med förslag på vad som är hemskt i deras liv.

För de **äldre barnen** valde jag att lyfta fram det mer komplexa i berättelsen. Att en pappa kan vara både snäll och dum och att det kan hända hemska saker. Många fyra- och femåringar tänker på hemska saker och har upptäckt att livet inte är enkelt

I den första samlingen fick barnen möta berättelsen utifrån Faraos dotters perspektiv.

Det var en prinsessa som hade en så snäll pappa. Han var världens bästa pappa. Men så upptäckte prinsessan att han inte var snäll mot alla. I hennes land hade det flyttat in massor med människor från ett annat land. De blev bara fler och fler. Hennes pappa var rädd för att de skulle starta ett krig mot honom så han beslutade att alla nyfödda pojkar skulle dödas så att det inte skulle kunna

växa upp och kriga mot honom. Det var så hemskt att prinsessan bara vill skrika "sluta". Och det värsta av allt var att pappan inte slutade. Så en dag när prinsessan var ute och badade såg hon en korg komma emot henne. Det kom ljud från korgen och prinsessan bad en av hennes tjänare skulle simma ut och ta in korgen. I korgen låg en liten pojke. Hon tog upp barnet och sa
- Det här är mitt barn och honom får ingen döda. Jag har räddat honom från vattnet och han ska heta Moses. Här stannade jag.

Barnen var uppfyllda av berättelsen. Jag lät dem återberätta den och ställa frågor om pappan. Att vara dum och snäll på en gång kunde de förstå och hade erfarenhet av. Men så dum som prinsessans pappa är det är bara Putin som är, så är inte pappor, utbrister en pojke. Det ledde in på ett samtal om kriget.

Resultat

Syftet med utvecklingsprojektet var att försöka hitta sätt att arbeta med Bibelns berättelser som fungerar både i förskolan och i de konfessionella samlingarna. En faktor som bidrog till ett lyckat resultat var att jag släppte evangelieboken och utgick från läroplanen i valet av bibeltexter. Det som blev tydligt för mig är att man oftast kan utgå ifrån samma berättelse, men det man lyfter fram i texten beror på ålder. Med de äldre barnen fungerade Abrahams barns IE-metod och de öppna frågorna bra. Det blev samtal som fortsatte in i vardagsverksamheten. När det gäller de yngre barnen kan berättelserna förankras i förskolans verksamhet genom att barnen får enkla ramsor utifrån berättelsen. De kan användas i förskolans dagliga samlingar.

De tankar barnen hade i mötet med berättelserna använde jag när jag bad med fria ord i slutet av samlingen. Att använda barnens tankar, glädje och rädslor från samtalet i bönen berikade de konfessionella samlingarna. Jag tror också att barnen och pedagogerna på ett annat sätt än tidigare fick en känsla av att Bibeln är en bok som handlar om hur det är att vara människa. De fick upptäcka att allt får plats i Bibeln, det svåra liksom det lätta.

Hösten 2023 fortsatte jag att ha samlingarna på samma sätt och förskolepedagogerna fick också en terminsplanering där jag kort presenterade de olika texterna jag skulle använda och vilka livsfrågor de berörde. Under våren 2024 är tanken att berättarsamtalet sker i förskolan med en av förskolans pedagoger med hjälp av frågor som jag utformar.

Det här sättet att arbeta kommer jag även ha med mig i församlingsarbetet. Jag kommer välja bibeltexter utifrån det som är viktigt för barn. Att sedan arbeta med berättelsen med hjälp av öppna frågor befriar barnen och kanske framför allt mig som pedagog. Jag ser och upptäcker så mycket nytt. Orden blir levande återigen.

Referenser

Pihlgren, Ann S. *Samtala om högläsning och berättande i förskolan: filosoferande samtal med förskolebarn*. Gothia Kompetens AB, 2023

Edwards, Agneta. *Bilderbokens mångfald och möjligheter*
Natur och Kultur, 2019

Rosenblad, Fanny Dorothea. *Samma rötter. Abrahams barn i tre religioner*. Lärarhandledning. Sundbyberg: Fondi Förlag, 2013

Baka, smaka och upptäck Bibeln

Sarah Altin Tolppanen

Bibelbollar, bibelmuffins och bibelbröd har barnen fått lära sig att baka när Bibeln varit i fokus för bakningen. Är det möjligt att hitta alla ingredienserna i Bibeln? Och hur lätt är det egentligen att hitta i Bibeln? Det fick barnen upptäcka när de var med om bibelbakning.

Inledning

Syftet med bibelbakning är att barnen ska få upptäcka Bibeln och hur den kan användas. Förhoppningsvis kommer de också upptäcka att det är en spännande bok. Många barn i kommunen får en barnbibel från oss i Håbo Pastorat när de går i årskurs 1. Några lärare använder den som undervisningsmaterial, andra låter barnen ta hem den direkt och vi vet då inte hur mycket de läser och använder sina biblar. Om barnen

får veta mer om Bibeln kanske de får upp ögonen för boken och faktiskt vill läsa mer och utforska den på egen hand, oavsett om det är en barnbibel eller en vanlig bibel.

Det flesta av våra högtider har formats av kristen tro. För att förstå det egna sammanhanget är det därför viktigt att barnen får bekanta sig med bibliska historier och att de får kunskap om kristendom. I bibelbakningen kunde vi inte prata om några sammanhängande bibelberättelser, men jag hoppas att kontakten med Bibeln kan göra det lättare att använda den också på andra sätt.

I forskningscirkeln valde jag att utveckla en befintlig verksamhet där vi redan bakade med barnen och det blev lätt att lägga till bibelbakning.

Forskningsinspiration

I mitt projekt har jag inspirerats av flera forskningsstudier. I artikeln om taktill religionsdidaktik pratas det om brödet som en central del i kristendomen och den sista måltiden, samt att alla har en relation till mat och ätande. I bibelbakningen har vi verkligen haft brödet i fokus. Från att ha använt Bibeln, till att fixa ihop kakan, läsa en bibelberättelse och sedan dela en måltid och prata. Barnen använde många olika sinnen i bakningen vilket underlättar lärandet. Det relaterar till Anders Hedmans beskrivning av aktivitetsmetodik som handlar om att barnen aktivt får delta, vilket gör att de lär de sig bättre. Kunskapen blir också mer begriplig om barnen själva får vara med och göra något praktiskt. Hedman använde ett citat från Benjamin Franklin som passar väl in på detta; ”berätta och jag glömmar. Visa mig och jag kommer ihåg. Engagera mig och jag lär mig”. Pedagogiska hjälpmedel som nämns i artikeln ”Performing God with Children”, är också viktiga att överväga och i detta fall blev Bibeln utgångspunkten för gestaltning. Enligt artikeln är berättelser, skapande av rituella rum och sensoriska upplevelser viktiga för att göra Gud närvarande för barnen. Här blev bibelberättelser viktiga, tillsammans med de sensoriska upplevelserna. Bibeln kan vara svårbegriplig men när barnen fått skapa något utifrån den blev det lättare att förstå och använda.

Om verksamheten

I Håbo pastorat har vi haft en verksamhet i flera år som heter *Kom å baka* och det var den som utvecklades genom att lägga till bibelbakning. Jag planerade vilka recept som skulle användas och hur Bibeln skulle introduceras till barnen (se recept nedan). Sedan pratade jag med min kollega som jag hade verksamheten med, och berättade om projektet, och fick på så sätt med henne i arbetet.

Vi har haft denna verksamhet på Kyrkcentrum där vi har mötesrum, kyrksal, kontor, verksamhetslokaler och kök. Det har gjort att vi har möjligheter till lek, bakning i bra kök och andakt i kyrksalen. Barnen i denna verksamhet går i åk 3–4. Gruppen träffades en gång i veckan, vid totalt 13 tillfällen. Tre av dessa tillfällen ägnade vi åt bibelbakning. Vid alla tillfällen har vi haft en mindre andakt i kyrksalen där vi läst en bibeltext och tänt ljus.

Genomförande

Första gången gjorde vi en ganska lång bibelintroduktion för att barnen skulle förstå hur man hittar i Bibeln. Det blev en genomgång om hur går till att slå i Bibeln (bok, kapitel, vers) och där de fick de övningar att exempelvis hitta namn och yrken i Bibeln. Det fungerade som ett bra sätt att öva på att hitta i Bibeln. Sedan fick de ett recept, som första gången var chokladbollar. De fick leta upp ingredienserna i Bibeln genom olika hänvisningar. Ibland står det inte exakt vad det är, exempelvis anges enbart "mörk" och vi pratade då om vad det skulle kunna vara för något och kom så småningom fram till att det var kakao.

Barnen var väldigt duktiga och snabba på att lära sig hitta i Bibeln. Andra gången var det några fler/nya med och vi fick då göra en bibelintroduktion igen. Denna gång blev den inte lika långt. I efterhand skulle jag nog ha gjort den lite längre och mer likt första gången så alla fick ett grepp om hur man hittar i Bibeln. Barnen löste dock uppgiften denna gång med lite hjälp och fick fram receptet bibelmuffins. Även här behövde vi prata om vad någon ingrediens skulle vara. På ett ställe står det "sött vatten" vilket var socker i receptet.

Tredje och sista gången startade vi med några bibelövningar för att de som inte hade lärt sig helt förra gången skulle hitta bättre. Det blev lättare och lättare för barnen att använda Bibeln och till slut behövde de inte mycket hjälp. Denna gång var det ett recept på scones. Som tidigare gånger behövde vi även här diskutera någon ingrediens. Det skulle vara bakpulver och jag valde då ett ställe i Bibeln där det stod om syrat bröd och vi pratade om skillnaden på syrat och osyrat bröd.

Efter varje bibelbakning har de fått ta hem och visa en del av det de bakat. Vi har också uppmanat dem att berätta hur de gjort för att få fram ingredienserna. Om de faktiskt har berättat hemma vet vi inte, men det var i alla fall vår förhoppning.

Resultat och diskussion

Överlag har det gått bra med projektet. Barnen har kämpat på bra trots att vissa tyckt att det var lite svårt. De yngre barn som gick i åk 3 hade svårast att lära sig att slå i Bibeln. Det hade förmodligen varit bättre att ha barn i årskurs 4–5 istället i bibelbakningen, men då detta var en befintlig verksamhet med en specifik åldersgrupp fick vi det att fungera ändå. Efter tredje gången frågade vi barnen vad de tyckte om bibelbakningen. De svarade kortfattat med ord som: svårt, bra, helt okej och kul.

Vi ledare funderade på vad vi hade kunnat göra annorlunda. För att få ett sammanhang kanske det hade varit bra att läsa hela bibelordet till den ingrediens vi slog upp. Men bibeltexten hade ändå behövt begränsas och därmed tagits ur sin större kontext. Vi hade då behövt ägna mycket tid till att läsa många bibelberättelser och fått mindre tid att baka. En annan fråga vi ställde oss var om man kunnat göra detta med Barnens Bibel. Förmodligen hade det blivit svårt eftersom man behöver leta efter rätt ord i texten, ord som inte alltid finns i barnbiblar. Trots att vi inte läst hela bibelberättelser under bakningen har barnen ändå lärt känna Bibeln. De har fått hålla i en Bibeln, känna på den,

bläddra och lära sig hur man använder den. Det är förhoppningsvis något de kommer ihåg när de sedan kanske kommer tillbaka som konfirmander.

Under andakterna har de fått med sig mer av Bibelns budskap genom att vi läst olika bibelberättelser både från Gamla och Nya testamentet. Vi hoppas att dessa olika berättelser tillsammans har väckt nyfikenhet.

Om vi ska göra bibelbakning igen så tror jag det fungerar bättre med lite äldre barn. Man skulle också behöva tänka igenom konceptet på nytt för att göra bibelreferenserna ännu tydligare.

Referenser

Hedman Anders. *Att undervisa i kristen tro*. Varberg: Argument förlag, 2015

Leersum-Bekebredem, Lydia van "Performing God with Children", i *Journal of youth and theology* 1-21, Brill, 2022

Religion och livsfrågor. Tema: taktill religionsdidaktik, nr.1, årgång 48, 2015, Föreningen Lärare i Religionskunskap

Bilaga: Recept

Bibelbröd

Slå upp bibelställena så får du veta hur du ska baka bibelkakan!

8 dl 3 Mos 24:5 (mjöl)

0,5 tsk Luk 14:34 (salt)

1 tsk Ords 25:16 (socker)

5 tsk Amos 4:5 (bakpulver)

100 gram Ps 55:22 (smör)

4 dl 1 Kor 3:2 (mjölk)

Sätt ugnen på Hes 48:17 (250) grader.

Rör samman de torra ingredienserna i en bunke.

Finfördela fettet med fingrarna i mjölblandningen.

Tillsätt vätskan.

Arbeta samman degen snabbt. Dela degen i fyra delar och platta ut till kakor på en plåt med bakplåtspapper.

Skär en halvdjup skåra med mjölad kniv i ett kors och pricka med en gaffel.

Grädda i ca Jak 1:1 (12) minuter.

Bibelbollar

Blanda dessa saker i en bunke.

100 g Ps 55:22 (smör)

2 dl Ord 27:7 (säd, havregryn)

3 dl 1 Mos 41:57 (sött, honung, socker)

3 msk 1 Mos 1:6 (vatten)

3 msk Jer 8:21 (mörk, kakao)

Forma till 2 Mos 29:23 (form) rulla till bollar

Garnera med Matt 13:45 (pärlor, pärlsocker)

Placera i Sak 14:6 (kyla, kylskåp)

Bibelmuffins

1 Jes 34:15 (ägg)

1 dl jak 3:11 (socker)

0,5 dl Jos 5:6 (mjölk)

50 g Ps 55:22 (smör)

1,5 dl Matt 13:33 (mjöl)

1 tsk Amos 4:5 (bakpulver)

1 tsk vaniljsocker

Ett par Kol 1:6 (frukt)

CRS RAPPORTER Nr. 2

Forskningscirkel i kyrkan
Undervisning och lärande bland barn och unga
i Uppsala stift

ISBN 978-91-554-8914-4

Finansiärer: Uppsala stift, Svenska kyrkan. Teologiska institutionen, Uppsala universitet

www.crs.uu.se

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden

EUROPEISKA UNIONEN
Europeiska socialfonden